

Kalandfilmek A MÉRLEGEN

Robin Hood, Narancsics és Vaclav Maly

A »Robin Hood«-hoz azért tódulnak az emberek, mert tele van izgalmas kalandokkal, a »Fekete zászlóalj« azért tetszik, mert az egzotikus miliőben a tegnapi és a ma egyik igen mély társadalmi problémája tárul izgalmasan elő, az »Üzenet érkezett« viszont annak ellenére, hogy sem a kaland, sem a társadalmi mondanivaló nem hiányzik belőle, csalódást okoz. Nem keresett ez az összevetés: a felsorolt filmeket csaknem egy időben láthattuk, párhuzamosan feltáruló erényeik és hibáik valósággal ösztökélnek az összehasonlításra. Tekintsük tehát véletlenül, hogy éppen egy amerikai, egy csehszlovák és egy jugoszláv film a példa (lehetne a Királylány a feleségem, a Bátor emberek és mellettük »A 111-es sas«, vagy mennyi más) és ne szalasszuk el emiatt a kínálkozó alkalmat arra, hogy a kalandfilm néhány szembeötlő sajátosságát megvizsgáljuk.

A »Robin Hood« — ezt a kritika helyett megjelent kisebb-nagyobb

méltatások egyöntetűen megállapították — ma is ugyanúgy magával ragad, mint a két évtizeddel korábbi ősbemutatón. Mivel? Mindenek előtt a romantikájával, azzal, hogy az első pillanattól szívünkbe férkőző átlagon felüli hőse van. Ezt az embert szorongó szívvel követjük vakmerő útjain, féltjük a veszélyben és ujjongó lélekkel fogadjuk a sikereit. Valami hasonlót kellene éreznünk az »Üzenet érkezett« hőse iránt is. Hiszen átlagon felüli, bátor és kitartó ember, aki utolsó csepp véréig tud küzdeni az igazáért. És lám, csaknem közömbösen fogadjuk a legvakmerőbb vállalkozásait is, pedig igazán nem kell bizonygatni, mennyivel közelebb áll a ma haladó emberéhez a fasiszták ellen küzdő partizán, mint az erdőben bújkáló rablólovag, aki a trónt igyekszik királyának visszaszerezni. A filmvászonon nem a róluk alkotott társadalmi érték-ítélettel jelennek meg a hősök, jelentőségük aszerint nő vagy csökken, hogy alkotóik mennyire tudják elhitetni fontosságukat. A »Robin Hood« írója úgy sokszorozza meg a hős tetteinek jelentőségét, hogy sikereivel az elnyomott nép érdekeit hozza szoros összefüggésbe, az »Üzenet érkezett« alkotói viszont majdhogynem leplezik ezt a magától értetődő kapcsolatot, a partizánok harcának össznépi jellegét. Robin Hood, a lovagkor eszményeinek megfelelő rendkívüli hős úgy ragad igazán magával, hogy harca egybekapcsolódik a tömegek reményeivel, Narancsics, a jugoszláv film hőse viszont, aki vállalt feladatából következően milliós vágyainak letéteményese, úgy veszti el fokozatosan küzdelmeinek jelentőségét, ahogy — helytelen dramaturgiai megoldással — mindinkább magányos harcosként kell egy egész fasiszta hadsereggel szembeszállnia.

A »Robin Hood« alkotói nem sajnáltak mindjárt a film elején néhány percet arra szánni, hogy tiszt

tázzák a kort és a környezetet, a szembenálló felek erkölcsi színvonalát és erőviszonyait. Jellemzőes képek, tömör párbeszéd és egy-két felirat segítségével ezt az elkerülhetetlen feladatot meg is oldják oly anynyira, hogy aztán már nem kell apró-cseprő magyarázkodásokkal megszakítaniuk a kalandok felfelé ívelő sorát. Az »Üzenet érkezett«-ben, sajnos, nem ez történik, bosszszantó tisztázatlanságok vonják el ezért nemegyszer a figyelmünket a pergő cselekményről. Amit nem értünk, azt nehéz rokonszenvvel kísérnünk, az pedig nem megoldás, hogy újabb és újabb lapos párbeszédék, erőltetett visszapillantások elkésett mozaikdarabkáival egészítgetik ki szinte még a film második felében is a homályos expozíciót.

Ha a »Robin Hood« cselekményét szerkezetileg elemezzük, igen egyszerű sablonhoz jutunk: a hős előbb a trónbitorló egyik alvezérével, aztán magával a trónbitorlóval szemben mutatkozik be izgalmas körülmények között. Ezután mindkét oldalon készülődnek. Az ellenfél első cselvetésén Robin úrrá lesz, a második azonban célhoz ér. De ekkor már Robin Hood nincs egyedül. Emberei az akasztófa alól mentik meg. Tehát egyre szélesebb körű, nagyobb kihatású, fokozottabb izgal-

mú a kaland. De a kort most már még tovább kell szélesíteni, emelni kell a kockázatot, növelni az izgalmakat. Az utolsó kaland sikerétől ezért már Robin szerelmének élete, a jó király trónja és ezzel együtt a szászok szabadsága függ. Nagy a tét, természetes, hogy feszülnek az idegek és a győztes vállalkozás után a happy end már jóleső feloldásként következik. Nagyon is tudatos, rutinos kiszámítotttságról, ügyes szerkesztésről van szó tehát. Abban, hogy az »Üzenet érkezett« nem éri el a kívánt hatást, közrejátszik ennek a jól fokozó szerkesztésnek a hiánya is. A nagyon izgalmas indító jelenet — a szökés — után szinte az egész filmben nem tudnak még egy hasonlóan nagy feszültségű jelenetet teremteni.

Robin Hood nem sokoldalúan jellemzett hős. Inkább csak néhány általánosított nagy emberi jellemvonást testesít meg határozottan és következetesen. Mindig azt teszi, amit egy ilyenfajta embertől elvárhatunk. Az »Üzenet érkezett« hőseit bonyolultabb jelleműnek akarták, ehelyett homályosabb lett és — megbízhatatlanabb is. A legfontosabb a számára, hogy a becsületét vissza-szerezze és mégis széttepi egy felháborodott pillanatában az okmányt, amellyel ezt megoldhatná. Mit érez-

Üzenet érkezett

hetünk iránta ezekután? Az ostobán indulatos ember nem lehet romantikus hős, elveszti a magát ily módon becsapottnak érző néző rokonszenvét, érdeklődését. A pillanatnyi meghökkentésnek tehát, amelyet ez a jelenet kivált, feláldozták a hőst és vele együtt a további kalandok hatását is.

Robin Hood leghihetlenebb kalandjait is szívesen elfogadjuk, mert ügyesen felkeltett rokonszenvünk szuggerralja, hogy ennek a hősnak győznie kell. A másik filmben viszont éppen mert ez a rokonszenv az alkotók hibájából csorbát szenved, a legkisebb irrealitásra is roszszallóan kapjuk fel a fejünket.

Mondhatják természetesen, hogy ez az összevetés nem mindenben indokolt, hiszen egy lényegében modernebb mondanivalójú filmtől kérem számon egy erősen romantikus alkotás ismérveit. Meg hogy a témák különbözősége sem engedheti meg az ilyenfajta hasonlítgatást. Valóban nem az a szándékom, hogy a »Robin Hood« erényeit állítsam példaként egyszer s mindenkorra a kalandfilm-alkotók elé. De ebben az esetben, amikor egy régi típusú új kalandfilm azért nem ér el sikert, mert alkotói nem éltek a »Robin Hood«-ot húsz év után is frissen tartó, jól bevált módszerekkel, talán mégsem indokolatlan felhívni a figyelmet ezekre a módszerekre.

Hogy egyébként nem ez az egyetlen üdvöztető út, azt a »Fekete zászlóalj« megérdemelt sikere bizonyít-

ja. Hőse nem átlagon felüli ember, nem visz végbe hatalmas tetteket s amikor cselekedne, akkor is csak egyéni bosszúra gondol. Nincsenek nagyszabású céljai, nem a népéért, vagy az emberiségért küzd, hanem csak önmagáért. Csakhogy itt — az alkotók világosan megértetik — ő nemcsak önmaga, hanem a nép is, az emberiség, vagy legalábbis annak az a fele, amely önmaga fölé emelkedik, amikor a gyilkosaival szembe kerül. Ebben a filmben az eszmeiség oly erős, hogy pótolni tudja az eredeti kalandfilmek másfajta erényeit. A kalandfilm egy új, érdekes és sok tekintetben magasabbrendű típusát sikerült a csehszlovák művészeknek megteremteniük, amelyben a kaland — ha mégoly izgalmas is — csak másodrendű tényező, csak eszköz a mély társadalom- és lélekábrázoláshoz, a kaland itt csupán az a sűrű vegyület, amelyben egyre jobban kikristályosodik a minden kalandnál izgalmasabb általános emberi mondanivaló. Nagyon szerencsés találat ez: nem fosztja meg a »magasabbrendű műfaj« ürügyén a nézőt a kalandfilm izgalmaiktól, inkább magát a kalandfilmet emeli fel a jó társadalmi filmek színvonalára. Nyilvánvalóan nem marad követők nélkül ez a sikeres kísérlet, mint ahogy feltételezhető az is, hogy még sok kalandfilmet készítenek majd a jól bevált régi módszerekkel. Az igény nagy és nemcsak az ifjúság körében.

KÜRTI LÁSZLÓ